

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

КУЧУМОВА І. Ю.

УДК 005.336.4

Кучумова І. Ю. Інтелектуальний капітал в системі управління підприємством

У статті розглянуто визначення інтелектуального капіталу та обґрунтовано систему управління інтелектуальною власністю, що впливає на зміни в структурі управління підприємством. Вивчення наукових праць вітчизняних і зарубіжних науковців дозволило провести аналіз категорії «інтелектуальний капітал», його змісту та структури, сформулювати основні завдання та визначити функції, вирішення яких повинна забезпечувати система управління інтелектуальною власністю підприємства. Проведене дослідження показало необхідність розроблення теоретико-методологічної бази управління нематеріальними об'єктами як повноцінними активами підприємства, що можуть забезпечити значний прибуток. Обґрунтовано необхідність створення окремої структури управління інтелектуальною власністю підприємства та визначено її місце у складі системи управління підприємством. Використання даної системи управління не потребує суттєвого збільшення кількості персоналу, тому виходячи з результатів, які вона забезпечує, її використання є ефективним. Завданням визначеної системи управління є забезпечення належного виконання специфічних функцій, пов'язаних з управлінням інтелектуальною власністю підприємства. Крім того, система управління інтелектуальною власністю відіграє роль координуючого центру, що має забезпечити узгодженість дій усіх існуючих складових системи управління підприємством, де це стосується створення та використання інтелектуальних продуктів.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, нематеріальні активи, система управління інтелектуальною власністю.

Рис.: 3. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 17.

Кучумова Ірина Юріївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки підприємства та економічної теорії, Харківський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету (пров. Отакара Яроша, 8, Харків, 61045, Україна)

E-mail: irina.k5@mail.ru

УДК 005.336.4

UDC 005.336.4

Кучумова И. Ю. Интеллектуальный капитал в системе управления предприятием

Kuchumova I. Y. Intellectual Capital in the System of Enterprise Management

В статье рассмотрено определение интеллектуального капитала и обоснована система управления интеллектуальной собственностью, которая влияет на изменения в структуре управления предприятием. Изучение научных работ отечественных и зарубежных ученых позволило провести анализ категории «интеллектуальный капитал», его содержания и структуры, сформулировать основные задачи и определить функции, решение которых должна обеспечивать система управления интеллектуальной собственностью предприятия. Проведенное исследование показало необходимость разработки теоретико-методологической базы управления нематериальными объектами как полноценными активами предприятия, которые могут обеспечить значительную прибыль. Обоснована необходимость создания отдельной структуры управления интеллектуальной собственностью предприятия и определено ее место в составе системы управления предприятием. Использование данной системы управления не требует существенного увеличения численности персонала, поэтому, исходя из результатов, которые она обеспечивает, ее использование является эффективным. Задачей системы управления является обеспечение надлежащего выполнения специфических функций, связанных с управлением интеллектуальной собственностью предприятия. Кроме того, система управления интеллектуальной собственностью выступает в роли координирующего центра, который должен обеспечить согласованность действий всех существующих составляющих системы управления предприятием, где это касается создания и использования интеллектуальных продуктов.

The article considers definition of the intellectual capital and justifies the intellectual property management system, which influences changes in the structure of enterprise management. The study of scientific works of domestic and foreign scientists allowed conduct of the analysis of the “intellectual capital” category, its essence and structure, formation of main tasks and identification of functions, solution of which should be ensured by the enterprise's intellectual property management system. The conducted study showed a necessity of development of the theoretical and methodological base of managing intangible assets as full value assets of the enterprise, which could provide significant income. The article justifies a necessity of creation of a separate structure of the enterprise's intellectual property management structure and identifies its place in the system of enterprise management. The use of this management system does not require significant increase of personnel, that is why, due to results it ensures, its use is efficient. The task of the management system is ensuring proper fulfilment of specific functions connected with the enterprise's intellectual property management. Moreover, the intellectual property management system plays the role of the co-ordination centre, which should ensure co-ordination of action of all components of the enterprise management system in the event when intellectual products are created or used.

Ключевые слова: интеллектуальный капитал, нематериальные активы, система управления интеллектуальной собственностью.

Key words: intellectual capital, intangible assets, intellectual property management system.

Рис.: 3. **Табл.:** 1. **Библ.:** 17.

Рис.: 3. **Табл.:** 1. **Библ.:** 17.

Кучумова Ирина Юрьевна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры экономики предприятия и экономической теории, Харьковский торгово-экономический институт Киевского национального торгово-экономического университета (пер. Отакара Яроша, 8, Харьков, 61045, Украина)

E-mail: irina.k5@mail.ru

Kuchumova Iryna Yu. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics and Business economics, Kharkiv Institute of Trade and Economics of Kiyv National University of Trade and Economics (prov. Otakara Yarosha, 8, Kharkiv, 61045, Ukraine)

E-mail: irina.k5@mail.ru

Перехід до нового суспільства, в якому інтелектуальні ресурси стають провідним фактором виробництва, означає перехід до нової структури вартості продукції, що виробляється, і послуг, що надаються. По суті, зміни не стільки на макрорівні, скільки на мікроеко-

номічному рівні визначають значні зміни економічних характеристик сучасного суспільства. Це характеризується, зокрема, тим, що змінюється структура вартості всіх матеріальних продуктів. Для багатьох видів продукції значна частина вартості формується не на стадії матеріального ви-

робництва, а на стадії НДДКР, а також у процесі планування, транспортування та обслуговування. Джерелами нової додаткової вартості, значною мірою, виступають інтелектуальні ресурси підприємства. Сучасне виробництво – це здебільшого діяльність розуму. У багатьох організаціях усе більша частина отриманого ефекту є результатом використання інтелектуальних ресурсів.

Тому в сучасному суспільстві вирішальну роль у конкурентній боротьбі відіграє не стільки населення, і не стільки доступ до ринків, скільки інтелектуальний потенціал та його ефективне використання.

Дослідження процесу створення і використання інформаційно-інтелектуальних факторів починається із узагальнення та уточнення понятійного апарату, який використовується для визначення ключових об'єктів, таких як інтелектуальна власність та капітал, інформація в управлінні підприємством.

Значну увагу питанням сутності інтелектуального капіталу приділяють вітчизняні та зарубіжні науковці. Важлива роль у дослідженні даного питання належить таким відомим вченим, як: Брукінг Е., Едвінссон Л., Каплан Р., Нортон Д., Нонака І., Мелоун М., Сміт А., Рікардо Д., Свейбі К.-Е., Тіс Д. [1, 8, 13, 17]. Вагомий внесок у розробку теоретичних і методичних засад управління інтелектуальною власністю підприємства зробили вчені: Бутнік-Сіверський О. Б., Зінов В. Г., Козирев А. Н., Леонтьев Б. Б., Лукичева Л. І., Чухно А. А. та інші науковці [2, 6, 10, 15]. Однак, незважаючи на існування значної кількості досліджень, до сьогодні досі ще не сформульовано чіткого понятійно-категоріального апарату в сфері інтелектуального капіталу та не визначено підходи до ефективного управління інтелектуальними ресурсами підприємства.

Метою статті є аналіз визначення інтелектуального капіталу та обґрунтування побудови системи управління інтелектуальною власністю, що впливає на зміни у структурі управління підприємством. Відповідно до зазначеної мети завданнями дослідження є: аналіз категорії «інтелектуальний капітал», його змісту та структури; формулювання основних завдань та визначення функцій, вирішення яких повинна забезпечувати система управління інтелектуальною власністю підприємства.

Елементи, що утворюють матеріально-речовий зміст інтелектуального капіталу, виступають як структурний компонент визначальної категорії ринкової економіки – капіталу. Класики політичної економії А. Сміт і Д. Рікардо вважали, що капітал є центральною категорією економічних наук [12]. К. Маркс відмічав, що: «капітал – самозростаюча вартість, або вартість, яка через експлуатацію найманих працівників приносить додаткову вартість». Таке висловлювання стосується й інтелектуального капіталу, адже, це не річ, не матеріальний об'єкт, а сукупність нематеріальних об'єктів, що використовуються при виробництві і є частиною основного капіталу.

Вважається, що термін «інтелектуальний капітал» вперше був введений в науковий обіг американським економістом Дж. Гелбрейтом в 1969 р. Проте, значний вклад у розвиток питання з точки зору уточнення змісту об'єкта дослідження і виділення його основних елементів був внесений в 90-ті роки ХХ ст. Е. Брукінгом, Л. Едвінссоном, К.-Е. Свейбі, Д. Тісом, Т. Стюартом та іншими вченими [2, 21, 22]. Т. Стюарт робив акцент на споживчому аспекті інтелектуального капіталу і визначав його як «суму всіх

знань працівників підприємства, що формують конкурентні переваги компанії на ринку». У подальшому визначення інтелектуального капіталу уточнювалось. Так, Л. Едвінссон визначив інтелектуальний капітал як «знання, які можна оцінити». У роботах американських економістів П. Салівана та Д. Тіса «інтелектуальний капітал» – це «знання, що може бути перетворене на капітал».

У подальших уточненнях поняття інтелектуального капіталу вчені спиралися як на статичні його характеристики, пов'язані з процесом накопичення інтелектуальних ресурсів у вигляді патентів, ліцензій, авторських прав тощо, так і на динамічні характеристики, пов'язані з людським ресурсом підприємства та інноваційною діяльністю. Доповнення до визначення сутності інтелектуального капіталу зробили японські вчені, зокрема, І. Нонака [16]. У його інтерпретації акценти зміщуються у бік створення нового знання, інноваційного процесу з використанням неявних знань.

У вітчизняній науці інтелектуальний капітал виникає з появою об'єктів інтелектуальної власності та інших інтелектуальних продуктів. Науковці вважають, що інтелектуальний капітал набуває форми лише тоді, коли інтелектуальний продукт «здатний приносити користувачеві додатковий прибуток і позитивно оцінюється ринковим середовищем». Відмічені ознаки характеризують інтелектуальний капітал, який в ринкових умовах виступає об'єктом товарно-грошових відносин. Це означає, що інтелектуальний капітал стає ресурсом, який контролюється та використовується підприємством. Таким чином, можна відмітити, що, інтелектуальний капітал – це «інтелектуальний матеріал, який формалізується, опрацьовується та використовується для підвищення вартості активів підприємства».

Вищезазначене показує необхідність розроблення теоретико-методологічної бази управління нематеріальними об'єктами як повноцінними активами підприємства, що можуть забезпечити значний прибуток. Поява таких нових для вітчизняної практики термінів пов'язана з усвідомленням специфіки нематеріальних об'єктів, що характеризуються різноманітністю форм і видів, а також здатністю виступати як ресурс виробничого процесу та бути кінцевим продуктом, що реалізується на ринку. Традиційні об'єкти інтелектуальної власності, що являють собою підтвержені охоронними документами чи законодавством права на результати інтелектуальної діяльності, трансформуються в активи підприємства, що включають не лише традиційні об'єкти інтелектуальної власності, але й інші нематеріальні ресурси, що є джерелом формування конкурентних переваг та ринкової вартості підприємства. У цьому контексті мова йде про активи, що розширюють можливості підприємства не за рахунок використання прав володіння, користування і розпорядження, а за рахунок створення і використання унікальних активів інтелектуально-інформаційного характеру – знань і досвіду працівників, корпоративної культури та репутації підприємства.

Найбільшого розповсюдження в економічній літературі у сфері дослідження інтелектуального капіталу набули погляди американських вчених Л. Едвінссона та М. Мелоуна. Відповідно до їх розробок інтелектуальний капітал має таку структуру (рис. 1) [7, 9].

Інтелектуальний капітал включає структурний і людський капітал, враховує можливість майбутніх доходів з точки зору творчого вкладу працівників, їх можливостей постійно створювати і збільшувати вартість підприємства.

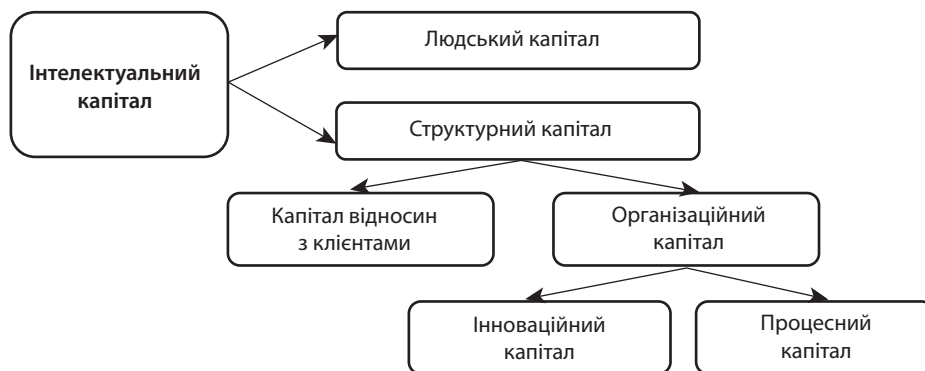

Рис. 1. Структура інтелектуального капіталу в моделі Л. Едвінссона та М. Мелоуна

Людський капітал – сукупна величина інвестицій у навчання і підвищення кваліфікації персоналу. Включає також компетентність і креативність працівників, користь від їх діяльності для підприємства. Ресурсами людського капіталу є ноу-хау і досвід підприємства для вирішення його ключових проблем. До *структурного капіталу* відносяться всі ті структури і процеси, які використовуються працівниками у своїй діяльності. Він включає в себе все те, що залишається у підприємства, коли працівники звільняються.

Структурний капітал включає капітал відносин та організаційний капітал. *Капітал відносин* складається із зв'язків і стійких відносин з клієнтами та партнерами. Метою формування капіталу відносин є створення такої організаційної структури, яка дозволить клієнтам і партнерам підтримувати активні зв'язки з персоналом підприємства.

Організаційний капітал – систематизована частина інтелектуального капіталу, що має відношення до організації в цілому (процедури, технології, системи управління, технічне і програмне забезпечення, патенти, торгові марки,

організаційні структури). Організаційний капітал містить організаційні можливості підприємства щодо реалізації потреб ринку. Він відповідає за те, як людський капітал використовується в організаційних системах щодо реалізації можливостей створення капіталу та підвищення загальної вартості підприємства. Організаційний капітал більшою мірою є власністю підприємства і може бути відносно самостійним об'єктом купівлі-продажу. Він складається з інноваційного та процесного капіталу. *Інноваційний капітал* включає здатність підприємства до оновлення, яка представлена у вигляді інтелектуальної власності, тобто захищену комерційним правом, а також інші нематеріальні активи та цінності, зокрема методи роботи та комерційні таємниці. *Процесний капітал* – сукупна вартість процесів, що використовуються підприємством у комерційній діяльності.

Е. Брукінг, використовуючи термін «інтелектуальний капітал», пропонує розподіляти його на чотири складових: людські та ринкові активи, інтелектуальна власність, інфраструктурні активи (рис. 2) [9].

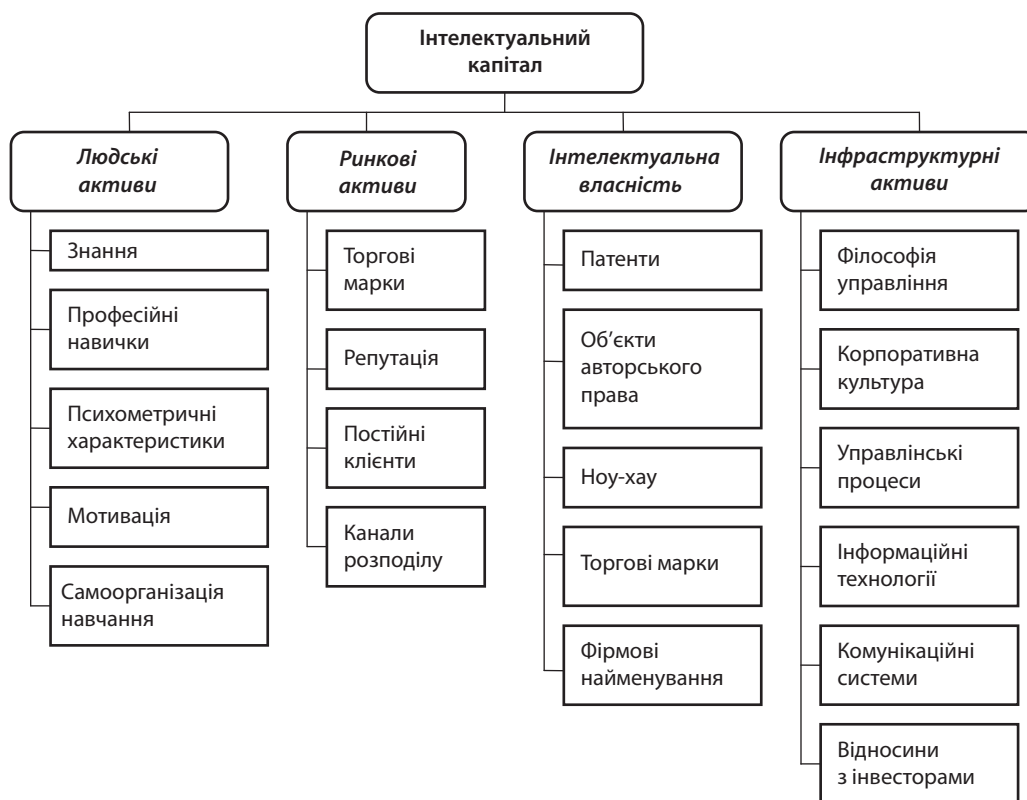

Рис. 2. Структура інтелектуального капіталу в моделі Е. Брукінга

Структура інтелектуального капіталу постійно доповнюється новими підходами. Так, К.-Е. Свейбі до складу інтелектуального капіталу включає компетенцію працівників, внутрішню і зовнішню структуру підприємства [14]. До компетенції відносяться знання, здібності, накопичений досвід, освіта. *Внутрішня структура* орієнтована на підтримку підприємства і включає патенти, авторські права, бази даних, адміністративні системи, наукові дослідження і розробки. *Зовнішня структура* орієнтована на відносини з клієнтами і постачальниками та включає імідж підприємства, торговельні марки, визнання продукції.

Слід обумовити також деякі особливості, що виділяють інтелектуальний капітал серед інших активів підприємства. Специфічного характеру процесу управління складовою інтелектуальною власністю підприємства надає наявність таких ознак, що характеризують даний процес [3, 4, 5]:

- ✦ необхідність значних інвестицій для створення інтелектуальних ресурсів, підтримання дієвості виключних прав і заходів щодо припинення недобросовісної конкуренції;
- ✦ необхідність підготовки висококваліфікованих фахівців для наукових, виробничих та управлінських процесів;
- ✦ необхідність інформатизації бізнес-процесів, у тому числі створення розгалужених баз даних, що дозволяють контролювати процес управління інтелектуальною власністю;
- ✦ складність визначення тривалості життєвого циклу наукоємної продукції з урахуванням прогнозного характеру тривалості життєвого циклу інтелектуальної власності;
- ✦ різноманіття видів об'єктів інтелектуальної власності, складність їхньої ідентифікації;
- ✦ складність визначення ринкової вартості конкретних об'єктів інтелектуальної власності, а також визначення їхнього внеску у формування вартості кінцевого продукту;
- ✦ високий ступінь ризику при прийнятті управлінських рішень у сфері управління інтелектуальною власністю, оскільки одержання гарантованого результату в наукоємних галузях характеризується високим ступенем невизначеності;
- ✦ необхідність координації безлічі різних функцій управління інтелектуальною власністю в процесі створення інтелектуальних продуктів;
- ✦ швидке зростання бізнес-простору, захищеного патентами, і складність відстеження цього процесу, що призводить до ризику порушення прав конкурентів і появи додаткових витрат;
- ✦ динамічність інноваційних процесів спричиняє швидке відновлення всіх видів інтелектуальних ресурсів підприємства, що вносить постійні корективи в організаційне забезпечення процесу управління інтелектуальною власністю;
- ✦ недосконалість організаційно-методичної бази управління інтелектуальною власністю.

Таким чином, існує ряд передумов для розробки самостійної системи управління інтелектуальною власністю в складі системи управління підприємством [5, 6, 10, 11]:

- ✦ необхідність розробки стратегії й тактики у сфері управління інтелектуальною власністю;
- ✦ велика кількість функцій управління інтелектуальною власністю;

- ✦ необхідність координації діяльності підрозділів підприємства, що беруть участь у процесі створення і використання об'єктів інтелектуальної власності;
- ✦ специфічні властивості об'єкта управління вимагають застосування специфічних методів та інструментів управління;
- ✦ необхідність значних інвестицій у створення інтелектуальних продуктів та їх комерціалізацію, які супроводжуються високим ризиком.

Тому для сучасного підприємства, що динамічно розвивається, стає необхідним створення системи управління інтелектуальною власністю як самостійної функціональної системи (поряд із виробничим, фінансовим управлінням, маркетингом, управлінням персоналом тощо). Це підтверджується і міжнародними дослідженнями, і досвідом провідних західних компаній, які все частіше вводять нові підрозділи та посади фахівців, які спеціалізуються на управлінні інтелектуальною власністю. Так, наприклад, великі західні компанії створюють спеціальні підрозділи з управління інтелектуальною власністю, централізують інтелектуальні ресурси, передаючи їх у компетенцію цих підрозділів, або ж створюють групу управління інтелектуальною власністю, встановлюючи тісні зв'язки щодо патентних справ з підрозділами компанії.

При вивченні функціонування системи управління інтелектуальною власністю в складі системи управління підприємством необхідно визначити принципи взаємодії між складовими даної системи.

У багатьох випадках використання інтелектуальної власності в бізнес-процесі підприємства нерозривно пов'язано з іншими видами активів. Виділення системи управління інтелектуальною власністю не має завдання дублювати функції системи управління виробництвом, маркетингом, фінансами або персоналом у сфері створення і використання інтелектуальних продуктів і ресурсів, що відносяться до компетенції цих елементів системи управління підприємством. Проте, для зазначених складових системи управління інформаційно-інтелектуальні фактори є або ресурсами, або побічними продуктами. Але мова йде про необхідність здійснення специфічних функцій, обумовлених особливими властивостями і зростанням ролі інтелектуальної власності в діяльності підприємства. Такими, наприклад, можуть бути організація і планування інформаційних потоків всередині підприємства, аналіз та оцінка вартості об'єктів інтелектуальної власності, заходи щодо проведення комерціалізації даних об'єктів на ринку тощо.

Основним ресурсом формування інтелектуальних продуктів є інформація, а управління процесом, їх формування та використання значною мірою визначається рівнем управління інформаційними потоками, що циркулюють всередині підприємства та у зовнішньому середовищі.

На різних стадіях процесу створення та комерційної реалізації інтелектуальних продуктів генерується значний обсяг інформації. У формуванні внутрішньої інформаційної бази беруть участь всі складові системи управління підприємством. Кожна складова генерує та використовує інформацію, так чи інакше пов'язану з її функціональним призначенням.

Наприклад, така складова системи, як управління виробництвом, є джерелом інформації, що стосується в основному перетворення матеріальних об'єктів у процесі виробництва продукції. Управління маркетингом створює та накопичує інформацію щодо ринкових потреб і способів їх

задоволення. Управління фінансами створює інформацію, пов'язану з формуванням грошових фондів і рухом грошових потоків. Юридичний відділ є джерелом інформації стосовно нормативно-правової бази господарської діяльності. Управління персоналом акумулює інформацію щодо особистих якостей, кваліфікаційних, а також психологічних характеристик працівників підприємства, способів мотивації персоналу тощо. Проте будь-яка із зазначених складових може також створювати інформацію, що виходить за рамки її функцій.

Система управління інтелектуальною власністю повинна координувати процес руху інформації, необхідної для формування інтелектуальних продуктів. Виділена система повинна служити фільтром, перетворювачем і накопичувачем інформації саме про інтелектуальні продукти, тобто своєрідним посередником між усіма елементами зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства. У даному випадку вся інформація про інтелектуальні продукти буде поступати до системи управління інтелектуальною власністю, а після обробки інформаційного потоку – до відповідних підрозділів системи управління підприємством. При цьому, до зазначеного інформаційного потоку буде враховано і застосовано заходи, направлені на недопущення розголошення конфіденційної інформації та виникнення недобросовісної конкуренції.

Таким чином, обґрунтовано необхідність створення окремої структури управління інтелектуальною власністю та визначено її місце у складі системи управління підприємством. Поряд з цим виникає необхідність побудови структури управління підприємством, що включає систему управління інтелектуальною власністю.

На підставі зазначеного вище визначимо основні завдання, вирішення яких повинна забезпечувати система управління інтелектуальною власністю підприємства. Основними стратегічними завданнями системи управління інтелектуальною власністю підприємства є:

- ✦ визначення основних напрямів політики у сфері створення та використання інтелектуальної власності підприємства;
- ✦ створення організаційно-методичної бази управління інтелектуальною власністю;
- ✦ визначення основних напрямів формування та розвитку людського капіталу;
- ✦ забезпечення необхідних умов та мотивації винахідницької активності персоналу;
- ✦ впровадження ефективних механізмів щодо використання об'єктів інтелектуальної власності;
- ✦ створення інформаційної бази управління інтелектуальною власністю.

Проаналізуємо основні функції, які повинна виконувати система управління інтелектуальною власністю підприємства (рис. 3).

Основною функцією системи є ефективне управління інтелектуальною власністю підприємства, що включає управління створенням інтелектуальних продуктів та управління портфелем об'єктів інтелектуальної власності, який формується з інтелектуальних продуктів, створених безпосередньо підприємством, а також прав на об'єкти інтелектуальної власності, придбаних у третіх осіб. Управління створенням і використанням об'єктів інтелектуальної власності є неможливим без використання організаційно-методичної бази управління. Тому функція управління інтелектуальною власністю підприємства повинна також включати управління організаційно-методичною базою, що передбачає її розробку та вдосконалення. Крім того, успішна реалізація вищезазначених функцій потребує відповідного інформаційного забезпечення та комунікаційної мережі. Тобто ще однією важливою функцією управління інтелектуальною власністю підприємства є управління інформаційним забезпеченням та комунікаціями.

Рис. 3. Системи управління інтелектуальною власністю підприємства

Усі виділені складові системи управління інтелектуальною власністю підприємства мають завданням створення необхідних умов для найбільш ефективного управління створенням і використанням інтелектуальних продуктів. Тому кожна із зазначених складових має відповідний набір функцій, виконання яких забезпечує успішну роботу всієї системи управління інтелектуальною власністю (табл. 1) [16].

При цьому основними видами діяльності системи управління портфелем прав інтелектуальної власності в процесі виконання вищезазначених функцій є:

- ✦ виявлення інтелектуальних продуктів, що потребують правової охорони;
- ✦ визначення форм та методів правової охорони об'єктів інтелектуальної власності;
- ✦ оформлення прав інтелектуальної власності;
- ✦ розробка методичних та організаційних заходів для захисту товарних ринків, на які орієнтоване підприємство;
- ✦ формування науково-технічних напрямів і відповідних їм портфелів об'єктів інтелектуальної власності з метою підвищення конкурентоспроможності підприємства на ринку;
- ✦ врахування взаємних інтересів винахідників і підприємства;
- ✦ вибір оптимальних методик вартісної оцінки об'єктів інтелектуальної власності;
- ✦ проведення аналізу можливих напрямів використання об'єктів інтелектуальної власності та прийняття рішення щодо найбільш вигідного для підприємства.

Для забезпечення отримання максимальної вигоди від комерціалізації інтелектуальної власності підприємства необхідно здійснювати аналіз ступеня використання таких об'єктів всередині підприємства і переваг від такого використання та прогнозування доходу від їх реалізації третім особам (вартісна оцінка, моніторинг комерційного

Таблиця 1

Зміст складових системи управління інтелектуальною власністю підприємства

№	Складові системи	Зміст складових
1	Управління створенням інтелектуальних продуктів	<ul style="list-style-type: none"> - Розроблення програм і визначення напрямів створення інтелектуальних продуктів; - створення умов для генерації нових ідей, винахідництва та раціоналізаторства; - прогнозування потреби людського капіталу; - виявлення потенціалу працівників; - забезпечення мотивації творчої активності; - здійснення заходів щодо розвитку взаєморозуміння та взаємодії в колективі, розвитку лідерства
2	Управління організаційно-методичною базою інтелектуальної власності	<ul style="list-style-type: none"> - Координація дій всіх працівників, задіяних у процесі управління інтелектуальною власністю за рахунок формалізації та регламентації процедур, опису та представлення їх у вигляді документів; - забезпечення узгодженості різнопланової діяльності працівників, направленої на створення єдиної інформаційно-інтелектуальної бази підприємства; - регламентація прав та відповідальності працівників
3	Управління інформаційним забезпеченням та комунікаціями	<ul style="list-style-type: none"> - Формування системи методів і способів збору, передачі, накопичення, обробки, зберігання та використання внутрішньої інформації та зовнішньої інформації всередині підприємства; - передача внутрішньої інформації до зовнішнього середовища; - розробка та використання технологій отримання, обробки, аналізу та інтерпретації первинної інформації; - управління інформаційними потоками; - формування і підтримання інформаційної бази підприємства; - розробка методів і способів раціонального використання інформаційної бази; - моніторинг і врахування змін факторів зовнішнього середовища та реалізація заходів з попередження витoku комерційної інформації у зовнішнє середовище
4	Управління портфелем об'єктів інтелектуальної власності	<ul style="list-style-type: none"> - Формування портфеля прав інтелектуальної власності відповідно до стратегії підприємства; - забезпечення ефективної охорони і захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності; - проведення аудиту інтелектуальної власності підприємства; - забезпечення умов для ефективного використання інтелектуальних продуктів в господарській діяльності підприємства; - проведення вартісної оцінки об'єктів інтелектуальної власності та аналіз їх комерційного потенціалу; - забезпечення отримання максимальної вигоди при передачі прав на об'єкти інтелектуальної власності

потенціалу об'єктів інтелектуальної власності). Залежно від цього здійснюється вибір між зовнішніми та внутрішніми напрямками використання прав на об'єкти інтелектуальної власності. У зв'язку з цим особлива роль у числі функцій цієї складової системи управління відведена аналізу та оцінці ринкової вартості об'єктів інтелектуальної власності, а також моніторингу їх комерційного потенціалу. Також важливою функцією зазначеної складової системи є перетворення зовнішніх і внутрішніх інформаційних потоків на інструменти підвищення ефективності та максимізації задоволення ринкових потреб. Це досягається за рахунок збору, оброблення та аналізу інформації про потреби ринку за рахунок забезпечення відповідності політики комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності потребам клієнтів та інтересам самого підприємства.

Система управління інформаційним забезпеченням і комунікаціями має завданням акумулювати інформаційні ресурси, необхідні для створення інтелектуальних продуктів та їх ефективного використання, а також координувати інформаційні потоки, що здійснюються між складовими системи управління підприємством і зовнішнім середовищем, у тому числі недопущення витоку секретної інформації. При цьому раціоналізація використання інформаційних ресурсів залежить від реалізації таких функцій даної системи: виділення каналів для спеціальної інформації; групування інформації за ступенем важливості та секретності; визначення умов доступу до певних баз даних. Найважливішою функцією системи є створення та удосконалення зовнішніх і внутрішніх комунікаційних каналів, а також забезпечення їх ефективного використання.

Таким чином, у складі системи управління інтелектуальною власністю, відповідно до поставлених завдань, було виділено такі складові: управління створенням інтелектуальних продуктів (управління НДДКР, управління розвитком творчого та інноваційного потенціалу працівників); управління портфелем об'єктів інтелектуальної власності, що включає управління формуванням і захистом портфеля інтелектуальної власності та управління використанням портфеля об'єктів інтелектуальної власності (управління інноваційною діяльністю та управління використанням об'єктів інтелектуальної власності в зовнішньому середовищі); управління організаційно-методичною базою інтелектуальної власності; управління інформаційним забезпеченням та комунікаціями. При цьому система управління інтелектуальною власністю підприємства не повинна дублювати функції систем управління, що існують на підприємстві. Як доводить практика, використання даної системи управління не потребує суттєвого збільшення кількості персоналу, тому, у порівнянні з результатами, які вона забезпечує, її використання є ефективним.

ВИСНОВКИ

Інтелектуальний капітал не може існувати поза окремим підприємством та незалежно від його стратегії. Інтелектуальний капітал, що є ключовим для одного виду економічної діяльності, може не мати ніякої користі для іншого. Крім того, слід зазначити, що при визначенні інтелектуального капіталу мова йде не про всі знання взагалі. Дане поняття включає лише прикладні знання, що можуть бути капіталізовані.

На основі проведених досліджень можна зазначити, що успішний розвиток підприємства та його високі фінан-

сові результати знаходяться в прямій залежності від заходів, впровадження яких забезпечується наявністю інтелектуальних ресурсів. Завданням визначеної системи управління є забезпечення належного виконання специфічних функцій, пов'язаних з управлінням інтелектуальною власністю підприємства. Крім того, система управління інтелектуальною власністю виступає в ролі координуючого центру, що має забезпечити узгодженість дій всіх існуючих складових системи управління підприємством, де це стосується створення та використання інтелектуальних продуктів.

Інформація, знання і технології стають основним стратегічним ресурсом, а світ стає єдиним ринком знань і технологій, успішно здійснювати торгівлю якими можна, лише безперервно створюючи нові. Розробка нових технологій, виробництво на їх основі товарів і послуг, розширення міжнародної інтеграції в цій сфері та вихід з ними на світовий ринок стали для більшості розвинутих країн стратегічною моделлю, основою економічного зростання. Країни, не здатні забезпечити необхідний рівень інноваційного потенціалу, будуть приречені на глибоку залежність від зовнішніх фінансових і технологічних ресурсів і збережуть за собою функції сировинних джерел.

Таким чином, у сучасних умовах, проблеми цілеспрямованого і ефективного створення, мобілізації та використання інтелектуальних факторів функціонування підприємства значно актуалізуються як в рамках національної економіки, так і в глобальному масштабі. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Брукинг Э. Интеллектуальный капитал: ключ к успеху в новом тысячелетии / Э. Брукинг / Пер. с англ. – С-Пб.: Питер, 2001. – 288 с.
2. Бутнік-Сіверський О. Б. Трансформація інтелектуальної власності в інноваційний продукт / О. Б. Бутнік-Сіверський // Інтелектуальний капітал. – 2003. – № 5. – С. 3 – 12.
3. Зинов В. Г. Управление интеллектуальной собственностью: учеб. пособие. / В. Г. Зинов. – М.: Дело, 2003. – 512 с.
4. Козырев А. Н. Интеллектуальный капитал: новая парадигма оценки бизнеса и нематериальных активов / А. Н. Козырев // Аналитический вестник. – 2001. – № 1. – С. 3 – 10.
5. Лукичева Л. И. Управление интеллектуальным капиталом / Л. И. Лукичева. – 3-е изд., стереотип. – М.: Омега-Л, 2009. – 560 с.
6. Чухно А. А. Интеллектуальный капитал: сущность, формы та закономірності розвитку / А. А. Чухно // Економіка України. – 2002. – № 11. – С. 48 – 55.
7. Эдвинссон Л. Корпоративная долгота. Навигация в экономике, основанной на знаниях / Л. Эдвинссон. – М.: ИНФРА-М, 2005. – 234 с.
8. Каплан Р. Стратегические карты. Трансформация нематериальных активов в материальные результаты / Р. Каплан, Д. Нортон / Пер с англ. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2005. – 512 с.
9. Курило Л. І. Класифікація та структура інтелектуального капіталу / Л. І. Курило // Вісник сумського національного аграрного університету. – 2010. – № 1. – С. 3 – 12. – (Серія «Фінанси і кредит»).
10. Кендюхов О. В. Ефективне управління інтелектуальним капіталом: монографія / О. В. Кендюхов. – Донецьк: ДонУЕП, 2008. – 363 с.
11. Леонтьев Б. Цена интеллекта. Интеллектуальный капитал в российском бизнесе / Б. Леонтьев. – М.: Акционер, 2002. – 200 с.

- 12. Смит А.** Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит / Пер. с англ. – М.: Соцэкгиз, 1962. – 654 с.
- 13. Стюарт Томас А.** Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства организации / Томас А. Стюарт / Пер. с англ. – М.: Поколение, 2007. – 368 с.
- 14. Свейби К. Э.** Растущая роль координации модели производства знаний / К. Э. Свейби [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.sveiby.com/articles/IntangibleMethods.htm>
- 15. Морозов О.** Система управління інтелектуальним капіталом підприємства як механізм захисту прав інтелектуаль-

ної власності / О. Морозов // Інтелектуальна власність. – 2008. – № 1. – С. 43 – 52.

16. Нонака И. Компания – создатель знания. Зарождение и развитие инноваций в японских фирмах / И. Нонака, Х. Такеучи. – М.: Олимп-Бизнес, 2011. – 384 с.

17. Тис Дж. Получение экономической выгоды от знаний как активов: «новая экономика», рынки ноу-хау и нематериальные активы / Дж. Тис // Российский журнал менеджмента. – 2004. – № 1. – С. 12 – 17.

УДК 338.45:654:330.131.7(477)

УПРАВЛЕНИЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКИМИ РИСКАМИ В УСЛОВИЯХ НЕСТАБИЛЬНОСТИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СРЕДЫ

МИРОШНИЧЕНКО Ю. В., НАДОЛЬКО А. В.

УДК 338.45:654:330.131.7(477)

Мирошниченко Ю. В., Надолько А. В. Управление предпринимательскими рисками в условиях нестабильности экономической среды

В статье проанализировано положение организации в современных условиях становления новых конкурентных отношений между субъектами хозяйственной деятельности и перехода к модели рыночной экономики, обоснована актуальность исследований, посвященных методам управления предпринимательскими рисками. В данной работе проанализированы факторы, влияющие на уровень риска, а также исследованы экономические методы защиты от риска и предложено свое определение данной категории. В статье ставится задача усовершенствования систематизированной классификации методов управления предпринимательскими рисками. В результате проведенного анализа авторами была предложена усовершенствованная систематизированная классификация методов управления рисками и обоснована эффективность ее использования.

Ключевые слова: риск, методы управления рисками, систематизированная классификация методов управления рисками.

Табл.: 2. **Библ.:** 12.

Мирошниченко Юрий Викторович – кандидат технических наук, доцент, доцент кафедры менеджмента, Харьковский торгово-экономический институт Киевского национального торгово-экономического университета (пер. Отакара Яроша, 8, Харьков, 61045, Украина)

E-mail: yuriy.inst@rambler.ru

Надолько Анастасия Владимировна – магистрант, кафедра менеджмента, Харьковский торгово-экономический институт Киевского национального торгово-экономического университета (пер. Отакара Яроша, 8, Харьков, 61045, Украина)

E-mail: nastja_n_v@mail.ru

УДК 338.45:654:330.131.7(477)

Мирошниченко Ю. В., Надолько А. В. Управління підприємницькими ризиками в умовах нестабільності економічного середовища

У статті проаналізовано стан організацій у сучасних умовах становлення нових конкурентних відносин між суб'єктами господарської діяльності та переходу до моделі ринкової економіки, обґрунтовано актуальність досліджень, присвячених методам управління підприємницькими ризиками. У даній роботі проаналізовано фактори, що впливають на рівень ризику, а також досліджено економічні методи захисту від ризику та запропоновано власне визначення даної категорії. У статті постає задача вдосконалення систематизованої класифікації методів управління підприємницькими ризиками. У результаті проведеного аналізу авторами було запропоновано вдосконалену систематизовану класифікацію методів управління ризиками та обґрунтовано ефективність її використання.

Ключові слова: ризик, методи управління ризиками, систематизована класифікація методів управління ризиками.

Табл.: 2. **Бібл.:** 12.

Мирошниченко Юрій Вікторович – кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, Харківський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету (пров. Отакара Яроша, 8, Харків, 61045, Україна)

E-mail: yuriy.inst@rambler.ru

Надолько Анастасія Володимирівна – магистрант, кафедра менеджменту, Харківський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету (пров. Отакара Яроша, 8, Харків, 61045, Україна)

E-mail: nastja_n_v@mail.ru

UDC 338.45:654:330.131.7(477)

Miroshnichenko Y. V., Nadolko A. V. Managing Entrepreneurial Risks under Conditions of Instability of Economic Environment

The article analyses the state of an organisation under modern conditions of establishment of new competitive relations between subjects of economic activity and transition to the model of market economy, justifies urgency of studies devoted to methods of entrepreneurial risk management. The article analyses factors that influence the risk level and offers own definition of this category. The article sets the task of improvement of the systemised classification of entrepreneurial risk management methods. In the result of the conducted analysis, the authors offered an improved systemised classification of risk management methods and justifies efficiency of its use.

Key words: risk, risk management methods, systemised classification of risk management methods.

Tabl.: 2. **Bibl.:** 12.

Miroshnichenko Yuriy V. – Candidate of Sciences (Engineering), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management, Kharkiv Institute of Trade and Economics of Kiyv National University of Trade and Economics (prov. Otakara Yarosha, 8, Kharkiv, 61045, Ukraine)

E-mail: yuriy.inst@rambler.ru

Nadolko Anastasiya V. – Graduate Student, Department of Management, Kharkiv Institute of Trade and Economics of Kiyv National University of Trade and Economics (prov. Otakara Yarosha, 8, Kharkiv, 61045, Ukraine)

E-mail: nastja_n_v@mail.ru